Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 290 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta’lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo‘ng‘irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to‘siq bo‘lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

“Yashil” iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta’lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko‘rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o‘rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o‘rta ta’lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o‘g‘li

Oliy ta’lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy 142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda soliqlarning roli va ahamiyati 169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili 175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish .. 181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan) 187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash tizimi 192
Sabirova Asal Shuhratovna

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region 196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari 207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari 211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O'zbekistonda banklararo raqobat 219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish 225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati 233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari....237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari....241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlari yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari....245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English....248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati....252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi....256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации....260
Каюмова Паризода

Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива....272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise....275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан....282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISH

Mamasoatov Dilshod Ravshanovich
PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada raqamli platformalardan eksport faoliyatida foydalanishni takomillashtirish, raqamli texnologiyalarini rivojlantirish, raqamli platforma uchun foydalanuvchi guruhini ajratish, shuningdek, raqamli platformalar faoliyati muayyan mahsulot yoki geografik joylashuvga qaratilgan ilmiy izlanishlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli platforma, eksport faoliyati, tadbirkorlik, avtomatlashtirilgan tizim, platforma operatori, AKT, raqamli iqtisodiyot, B2C va C2C biznes texnologiyalari, regulyator.

Abstract: The article describes scientific research aimed at improving the use of digital platforms in export activities, the development of digital technologies, the separation of the group of users of the digital platform, as well as focusing the activities of digital platforms on a specific product or geographical location.

Key words: Digital platform, export activity, entrepreneurship, automated system, platform operator, ICT, digital economy, B2C and C2C business technologies, regulator.

Аннотация: В статье описаны научные исследования, направленные на совершенствование использования цифровых платформ в экспортной деятельности, развитие цифровых технологий, разделение группы пользователей цифровой платформы, а также фокусировку деятельности цифровых платформ на конкретном товаре или географическом местоположении.

Ключевые слова: Цифровая платформа, экспортная деятельность, предпринимательство, автоматизированная система, оператор платформы, ИКТ, цифровая экономика, бизнес-технологии B2C и C2C, регулятор.

KIRISH

Tadbirkorlik subyektlari raqamli platformalardan foydalanish nafaqat eksport faoliyatida, balki iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida muhim ahamiyatga ega ekanligi mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan hamda o‘rganilgan. Shu jihatdan biz, tadqiqot ishining muammolari sifatida, “tadbirkorlik faoliyati”, “raqamli iqtisodiyot” va “raqamli platformalar” tushunchalarini ilmiy-nazariy jihatdan sharhlanga.

Avvalambor, ushbu tushunchalarning mazmun-mohiyatini ochib berish uchun kichik biznes va tadbirkorlikning iqtisodiy faoliyatning bir turi sifatida tadqiq qilinishi maqsadga muvofiqdir. “Tadbirkorlik faoliyati” va “tadbirkorlik subyektlari eksporti” tushunchalarining asosini “tadbirkorlik va biznes” – so‘zlari xarakterlaydi. Shuni ta’kidlash kerakki, ushbu tushunchalarga o‘zbek, rus va xorij adabiyotlarda ko‘plab ta’riflar berilgan.

O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuniga [1] murojaat qiladigan bo‘lsak, unda: “Tadbirkorlik – tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, tavakkal qilib va o‘z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat”, deb ta’rif berilgan.

Raqamli iqtisodiyot atamasini 1995-yilda amerikalik dasturchi Nikolas Negroponte amaliyotga kiritdi [2]. Bugungi kunda butun dunyodagi siyosatchilar, iqtisodchilar, jurnalistlar, tadbirkorlar – deyarli barcha qo‘llayotgan “raqamli iqtisodiyot” atamasi esa ilmiy amaliyotga ispaniyalik va amerikalik sotsiolog, axborotlashgan jamiyatning yetakchi tadqiqotchisi Manuel Kastels tomonidan kiritilgan.

“Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish” tushunchasiga ta’rif beradigan bo‘lsak, tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish – bu tadbirkorlik subyektlari tomonidan amalga oshiriladigan eksport jarayonida raqamli platformalarga bo‘lgan ehtiyojni mumkin qadar to‘liq qondirish hamda ushbu texnologiyalar orqali mahsulotlarni eksportni rivojlantirishga qaratilgan xizmatlar majmuasi hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mullajanov I.T. Kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish maqolasida O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish, shuningdek, kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish bo‘yicha islohotlar hamda amalga oshirilayotgan tadbirlar o‘z aksini topgan [3].

Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari tomonidan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini sotish bo‘yicha elektron savdo maydonchasidan foydalanishni takomillashtirish keltirib o‘tilgan [4].

Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirish samaradorligiga tasir etuvchi omillarni aniqlash istiqbollari tahlil qilinga [5].

X.L.Turgunov axborot almashinishda raqamli texnologiyalardan keng foydalanish zarurligi, bunda ayniqsa qishloq va tumanlar faolligini ta’minlashga katta e’tibor qaratish kerakligi ta’kidlangan[5]. Jahon bankining qishloq xo‘jaligi bo‘yicha yetakchi iqtisodchisi Sergiy Zorya [6] mamlakatimizning agro oziq-ovqat mahsulotlari eksportidagi quyidagi masalalarga e’tiborini qaratadi:

TADQIQOT METODIKASI

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish bo‘yicha mavjud bo‘lgan ilmiy tadqiqotlarni o‘rganish, eksport tarifi va narx shakllanishini qiyosiy solishtirish, statistik ma’lumotlarni o‘rganish va iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma’lumotni guruxlash, analiz va sintez, usullaridan keng foydalanilgan.

Tadbirkorlik subyektlari tomonidan eksport bo‘yicha axborotlarga avtomatlashtirilgan tizimda ishlov berish ham mumkin (1-rasmga qarang) [7].

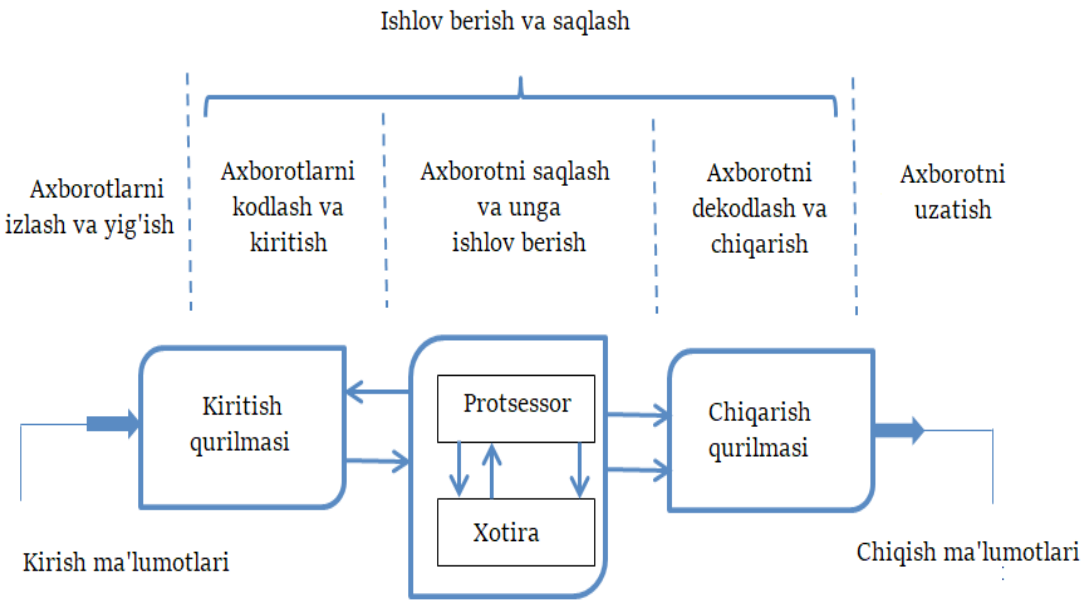

1-rasm: Avtomatlashtirilgan tizimda axborotlarga ishlov berish

Dunyoning ko‘p mamlakatlarida raqamli iqtisodiyot texnologiyalarini rivojlantirish uchun tashkilotlar yaratilgan, chunki rivojlangan mamlakatlarda texnologiya jihatidan kamroq rivojlangan mamlakatlarga nisbatan ustun texnologiyalar mavjud. Bu esa, o‘z navbatida, texnologiyalar mavjud bo‘lmagan hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy ajralishni keskinlashtirishi mumkin. Jahon miqyosida BMT tomonidan raqamli tabaqalanishga qarshi vosita sifatida “AKT rivojlanish uchun” dasturi faol ravishda olg‘a surib kelinmoqda [7]. Shu jihatlarni hisobga olgan holda olib borilgan ilmiy tadqiqot tahlillari natijalariga asoslanib aytish mumkinki, rivojlangan davlatlar tajribasi mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlarimiz uchun ancha foyda keltiradi. Jumladan, tadbirkorlik subyektlari tomonidan eksport jarayonida raqamli iqtisodiyot texnologiyalaridan foydalanish darajasi rivojlangan davlatlar darajasida bo‘lish zarur (2-rasm).

Yuqoridagi olib borilgan tahliliy ma’lumotlarga asoslanib shuni aytish mumkinki, tadbirkorlik subyektlari tomonidan eksport jarayonlarini amalga oshirishda zarur bo‘ladigan raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasining shu atrofda bo‘lishi eksportni yanada rivojlantirishga va bu sohada mavjud texnik muammolarni bartaraf etishga olib kelishi mumkin.

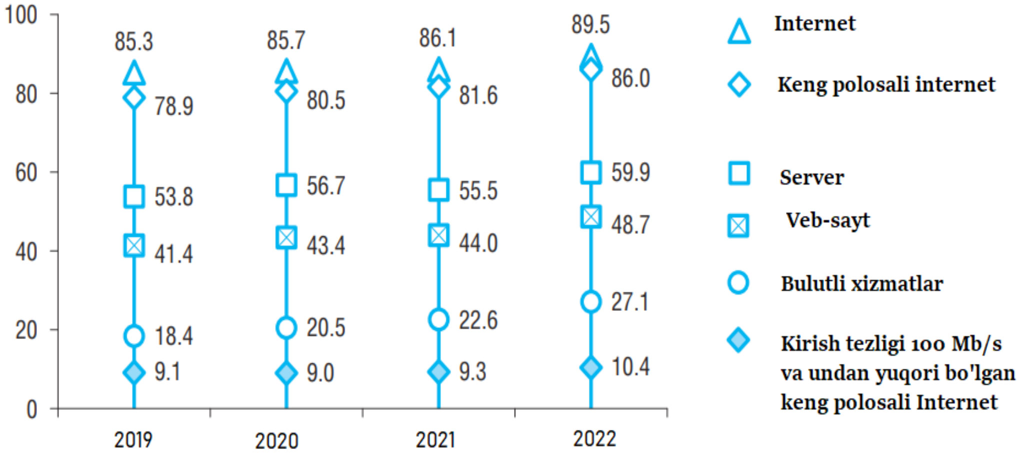

2-rasm:Tadbirkorlik subyektlari tomonidan raqamli platformalardan foydalanish darajasi (biznes sohasidagi tashkilotlar umumiy soniga nisbatan foizda)[1]

Har bir ishlab chiqilgan raqamli platforma uchun beshta foydalanuvchi guruhini ajratish mumkin (3-rasmga qarang):

- platforma operatori – platformaning ish faoliyatini ta’minlaydi, funksional rivojlanish jarayonini boshqaradi;
- yetkazib beruvchilar – platformada reklama qilingan hamda sotiladigan tovarlar va xizmatlarni taqdim etish;
- iste’molchilar – tovar va xizmatlar xaridorlari;
- xizmat ko‘rsatuvchi provayderlar – yetkazib beruvchilar va iste’molchilar uchun muhim bo‘lgan funksional modullarni yaratish;
- regulyator – qonunchilik bazasiga rioya etilishini nazorat qiluvchi organ.

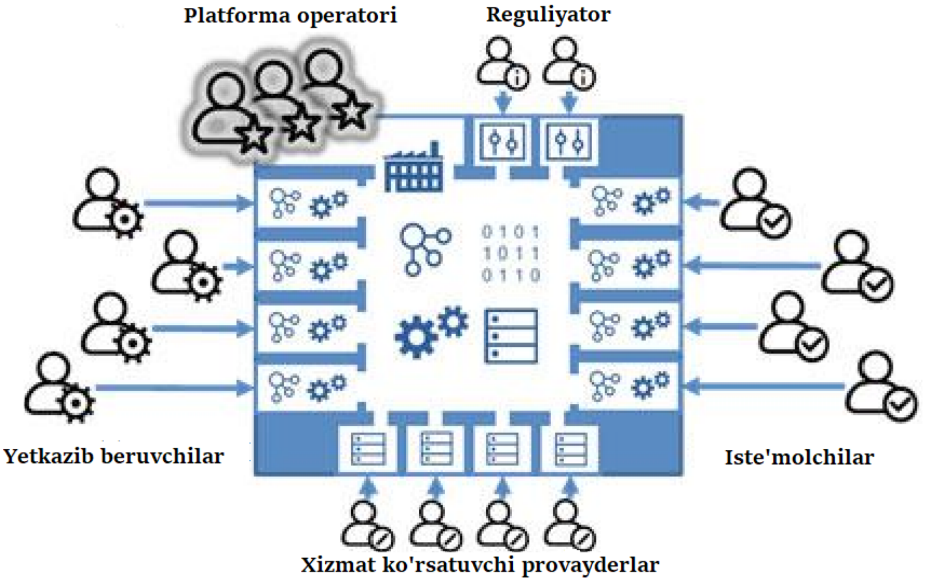

3-rasm: Raqamli platformadan foydalanuvchi guruhlar[2]

Har bir ishlab chiqilgan raqamli platforma iste’molchilar va yetkazib beruvchilar o‘rtasidagi o‘zaro aloqani ta’minlaydigan biron-bir ommaviy iqtisodiy jarayon atrofida qurilgan.

1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan
2 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Tadbirkorlar tomonidan ularning mahsulotlari “AliExpress” yoki “Ebay”ga joylashtirilib, ishlab chiqaruvchi o‘z logistika tizimini ko‘rmasdan, uni butun dunyodagi milliardlab mijozlarga namoyish etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Xaridor, ushbu bozor platformalaridan foydalanib, barcha mumkin bo‘lgan narx va sifat jihatidan eng yaxshi mahsulotni tanlashi mumkin.

Platformadagi iqtisodiy jarayonlarning odatdagi o‘zaro ta’sir shakllaridan ajratib turadigan eng muhim xususiyatlaridan biri algoritmlashtirishdir. Platforma foydalanuvchi harakatlari o‘zgaruvchan-ligining hozirgi funksiyalarini cheklaydi: masalan, bozor platformasi sotib olish funksiyasini taqdim etishi mumkin, ammo xaridlarni to‘lash yoki kreditda qo‘llab-quvvatlamaydi. Rivojlangan sanoat platformalarining funksional imkoniyatlari juda moslashuvchan va xilma-xil bo‘lishi mumkin, ko‘plab o‘zaro aloqalarni ta’minlaydi. Shuningdek, platforma, tabiiy ravishda, barcha operatsiyalarni ushlab turadi va eslab qoladi. Platformalar asosida amalga oshirilayotgan iqtisodiy jarayonlar shaffof va tahlil qilish uchun qulaydir. Muhim platformalashtirish bilan mamlakatning butun iqtisodiyoti tabiiy ravishda raqamlashtiriladi va shaffof bo‘ladi: davlat iqtisodiyotining ko‘p bosqichli raqamli modeli har bir operatsiyaga qadar batafsil shakllanadi.

Hozirgi kunda jahon eksporti rivojlanishining global tendensiyasi elektron sotuvlar va onlayn eksportning o‘sishi hisoblanadi. Tashqi bozorga yo‘naltirilgan o‘z Internet-savdo saytini yaratishdan farqli o‘laroq, ko‘plab eksport qiluvchi kompaniyalar allaqachon tasdiqlangan Internet-savdo saytlaridan foydalanishni ma’qul ko‘rishadi. Ular elektron tijorat savdosini boshlashda eng past narxni ta’minlaydi. Hozirgi vaqtda turli xil tovarlar va xizmatlarni sotishni ta’minlaydigan ko‘plab elektron savdo maydonchalari mavjud. Eng mashhur raqamli platformalar qatorida Alibaba, Aliexpresse, eBay, Amazon, Etsy va boshqalarni qayd etish mumkin. Raqamli savdo texnologiyalaridan foydalanish katta moliyaviy sarmoyalarsiz xaridorlar sonini keskin oshirishi mumkin, bu biznes uchun juda foydali jarayon hisoblanadi.

Shuni ta’kidlash kerakki, bugungi kunda ko‘p tarmoqli bozorlar mavjud, xususan, Alibaba.com, shuningdek, tor profilli raqamli platformalar faoliyati muayyan mahsulot yoki geografik joylashuvga qaratilgan. Odatda, yirik xalqaro bozorlar maqsadli auditoriyani aniqlab olish va milliy o‘ziga xosliklarni hisobga olish uchun domenlar bilan mintaqaviy filiallarni yaratadi, Bular jumlasiga Fransiya va Buyuk Britaniya kabi davlatlarni kiritishimiz mumkin. Xitoy onlayn sotishda yetakchi hisoblanadi, u butun dunyo bo‘ylab sotuvchilar va xaridorlarga xizmat ko‘rsatadigan ko‘plab bozorlarga ega. Eng mashhur bozorlarga:“Alibaba”, “Aliexpress”, “eBay”, “Amazon” kiradi. “Alibaba.com” elektron platformasi dunyodagi eng yirik elektron loyihalardan biridir. Ro‘yxatdan o‘tgan foydalanuvchilar soni 240 ta mamlakat va mintaqalardan kelgan 260 milliondan ortiq odamni tashkil etadi, ular oyiga 185 millionta xaridni amalga oshirmoqdalar[8]. Alibaba - tashqi bozorlarga chiqishni ancha osonlashtiradigan, xaridorlar va sotuvchilar o‘rtasida asosiy aloqa amalga oshiriladigan onlayn do‘kon, shuningdek, B2B bozor maydonlarining biznes modelini amalga oshiradi. Alibaba ishlab chiqaruvchilar, sotuvchilar va iste’molchilar uchun butun dunyo bo‘ylab tovarlar va xizmatlarni taqdim etadigan yagona axborot savdo maydonini tashkil etadi. Raqamli platformada Alibaba.com saytida dunyodagi har qanday kompaniya sotuvchi sifatida ro‘yxatdan o‘tishi mumkin. EBay.com bozori B2C va C2C biznes texnologiyalarini tatbiq etadigan dunyodagi eng taniqli onlayn platformalardan biridir[9]. B2C texnologiyasi (biznes iste’molchiga) tovar va xizmatlarni iste’molchiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri sotishni anglatadi, C2C (iste’molchi iste’molchiga) iste’molchilar o‘rtasida tovar va xizmatlarni sotishni ta’minlaydi. Elektron tijorat yuritish uchun ham turli xizmatlar yaratilgan bo‘lib, ular elektron biznesni yuritishga ko‘maklashadi. Bugungi kunda o‘z onlayn do‘kon yaratish uchun Bigcommerce.com, Shopify.com[10] va boshqa xizmatlar faoliyat ko‘rsatmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatimizda raqamli platformalardan foydalanish barcha sohalarda, jumladan, mahsulotlar eksportida tub o‘zgarishlarga olib keladi. Mahsulotlar va xizmatlar eksportining an’anaviy shakllari bilan bir qatorda, to‘rtinchi sanoat inqilobi sharoitida innovatsion raqamli texnologiyalar paydo bo‘lmoqda.

Raqamli platformalar an’anaviy sanoat tarmoqlarida tobora ko‘proq paydo bo‘lib, bir qator o‘zgarishlarni olib keladi:

- sanoat bozorlari chegaralari, tarkibi va ulardagi raqobat qoidalarining o‘zgarishi;
- raqamli platformalar paydo bo‘lishi an’anaviy biznesdan ustun keladi;

Shuningdek, raqamli platformalarni rivojlantirishni rag‘batlan-tirish vositalariga quyidagilar kiradi:

- ma’lumotlarni himoya qilish standartlari va qoidalarini uyg‘unlashtirish;
- transchegaraviy ma’lumotlar almashinuvini soddalashtirish;
- xalqaro elektron tijoratni rivojlantirish;

- raqamli infratuzilmaga sarmoya kiritish;
- ishlab chiqarish va ayirboshlash, ulardan keraksiz vositachilik aloqalarini yoʻq qiladi, samaradorlikni keskin oshiradi;
- xalqaro bozorlar va mehnat unumdorligi.

Raqamli platformalar asosida eksportni rivojlan-tirishga qaratilgan savdo-eksportni qoʻllab-quvvatlash va biznes tuzilmalarini rivojlantirish boʻyicha davlat muassasalari oʻrtasida yaqin hamkorlik qilish zarurati mavjud. Istiqbolli jihatlardan yana biri eksport xizmatlari ehtiyojlariga javob beradigan milliy raqamli platformani yaratish hisoblanadi. Raqamli platformalarning rivojlanishi koʻplab yangi imkoniyatlarni yaratishi mumkin.

Raqamli platformalarning rivojlanishi eksport boʻyicha muammolarni hal qilishda, shu jumladan, iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishish bilan bogʻliq holda amalga oshishi mumkin. Bu iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni yaxshilashga yordam berishi hamda innovatsiyalar va mahsuldorlikni oshirish uchun harakatlantiruvchi kuchga aylanishi mumkin. Platformalar tomonidan taqdim etilgan infratuzilma aloqa, operatsiyalar, maʼlumot almashish va hamkorlik samaradorligini oshirishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakat-lardagi mahalliy firmalar raqamli platformalar tomonidan taqdim etilgan raqamli xizmatlardan foydalana olishsa, sezilarli foyda olishlari mumkin. Raqamli platformalar anʼanaviy bitimlarga nisbatan tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi mumkin, shuning uchun, ayniqsa, mikrofirmalar hamda kichik va xususiy tadbirkorlar uchun ichki va tashqi bozorda keng imkoniyatlar yaratadi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari toʻgʻrisida"gi OʻRQ-328-son Qonuni Toshkent sh., 2012-yil 2-may,
2. Negroponte N. Being digital / N. Negroponte – Text: electronic// Alfred A. Knopf, Inc – 1995. – URL: http://archives.obs-us.com/obs/english/books/nn/ch19epi.htm (дата обращения 08.11.2020).
3. Mullajanov I.T. "Kichik tadbirkorlik subyektlarining eksport faoliyati rivojlantirish" Innovative Development in Educational Activities VOLUME 3 Social Sciences & Humanities March, 2024
4. Mamasoatov D.R. "Tadbirkorlik subyektlari tomonidan qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini sotish boʻyicha elektron savdo maydonchasidan foydalanishni takomillashtirish".Iqtisodiyot va taʼlim 24 (5), 394-399 2023-y.
5. Mamasoatov D.R. Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirish samaradorligiga tasir etuvchi omillarni aniqlash istiqbollari. Science and innovative development jurnali 5 (3), 122-133 2022-y.
6. Sergiy Zorya Jahon bankining Oʻzbekistondagi vakolatxonasida qishloq xoʻjalik muammolari boʻyicha yetakchi iqtisodchisi.
7. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari izohli lugʻati - Toshkent 2010.
8. www.undp.org/facs/publications/working-power-multi-stakeholder-processes
9. Alibaba.com
10. EBay.com
11. Bigcommerce.com, Shopify.com

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.